

Dílna svobodného tvůrčího myšlení

Petr Oslzlý

„Každá vysoká škola při procesu vzdělávání čerpá ze své minulosti, je živým pracovištěm – dílnou současnosti – a všechn smysl její práce je upřen do budoucnosti.“

Skrze toto trojí časové zasazení vnímám podobu, programování a poslání vysokých škol i jejich jednotlivých fakult (vyslovil jsem je při své rektorské inaugurační řeči na Janáčkově akademii múzických umění). Přemýšlím-li tedy nad svou almou mater, Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity, nemohu jinak, než vycházet ze zážitků a událostí, které určují můj vztah k ní a utvářejí její obraz uložený v mojí paměti.

Na Filozofickou fakultu (tehdy UJEP) jsem nastoupil po překonání řady překážek, k čemuž jsem musel vyvinout značné úsilí. Přijetí na filozofickou fakultu bylo tedy v pravém slova smyslu zlomovou událostí mého života. Chápal jsem je jako vzácný dar, kterého by se mi nedostalo, nebýt obrodného procesu pražského jara roku 1968.

Větší část prvního semestru jsem však strávil v Londýně, kde jsem prožil do té doby nepoznané a ani netušené dobrodružství v oblasti společenského poznání i uměleckého působení. Výsledkem byla předtím nepředstavitelná nabídka divadelního angažmá i studia v New Yorku. Na základě obtížně promyšlené vlastní volby – k níž mne vedle osobních důvodů přivedla i potřeba nepromarnit vyvzdorovanou šanci studovat na škole, kterou jsem si poprvé mohl sám vybrat – jsem se však vrátil domů.

Filozofická fakulta prožívala bouřlivé období, žila – a já od návratu naplno v nich zaangažován – studenty aktivními iniciovanými svobodným Spolkem posluchačů filozofie, založeným v roce 1968 a vedeným kolegy z vyšších ročníků, historikem Janem Eliášem a sociologem Martinem Potůčkem, v nichž nám nešlo o nic menšího než o svobodu. V reakci na sebeobětování Jana Palacha – který chtěl vyprovokovat českou společnost k obraně proti ruské okupaci a nastupující normalizaci, a u studentů naší fakulty se mu to podařilo – jsme několik měsíců stávkovali za svobodu akademického života, svobodu vzdělávání, svobodu názoru a slova, v nejširším i nejhlubším smyslu pak za svobodu celé společnosti. Stávkovali jsme dlouho, ale nakonec jsme ustoupili nátlaku nastupující normalizační moci. Duch této stávky však mezi námi – přinejmenším mezi užší vrstvou, která se pojmenovávala jako zdravé jádro – pulzoval dál. A všichni, kteří jsme se snažili nevzdávat se, jsme si jej – tak či onak – odnesli i do dalších životů.

Krátké osvobození myšlení od totalitních ideologických doktrín, jež umožnil obrodný proces, jsme se snažili bránit a pokoušeli se ho co nejdéle udržovat i nejlepší pedagogové, z nichž většina byla postupně z fakulty vytěšňována. Vzdávali se jen pomalu, snažili se alespoň pro úzký kroužek největších zájemců realizovat semináře na

fakultě v polotajném režimu v pozdních večerních hodinách nebo mimo fakultu ve vlastních ateliérech a bytech, jak se odehrávaly například strukturalistické semináře Olega Suse, lekce z malířské teorie i praxe Bohdana Laci-ny, a především výklad všech postupů a tajů dramaturgie Bořivoje Srby. Pochopil a vštípil jsem si ze setkání s tě-
mito pedagogy (i s dalšími zde nejmenovanými), že člověk, který ví, proč poznává, bádá a tvoří, pocituje posléze
povinnost předávat své zkušenosti a pokouší se o to veden vyšším etickým řádem, i když je mu to zakazováno.

Toto přesvědčení mne motivovalo a posilovalo od poloviny osmdesátých let při realizování takzvané Pod-
zemní univerzity. Ze všech svých zkušeností (a třeba i nesplněných představ), jež jsem si odnesl z filozofic-
ké fakulty, jsem vyšel, když jsem prostřednictvím předního brněnského chartisty Jiřího Müllera navrhoval
partnerům z The Jan Hus Educational Foundation, britským akademikům pozoruhodných jmen, že chci sérii
těchto tajných vysokoškolských seminářů programově koncipovat jako Faculty of Arts. A oni, věrní tradici,
sahající až do středověku, to pochopili, takže za pět let existence této Podzemní univerzity se vedle filozofů
čistých, sociálních a politických v jejích seminářích vystřídala i řada teoretiků umění a praktických umělců,
spisovatelů, výtvarníků, hudebních skladatelů i architektů. A z řad studentů filozofické fakulty se rekruto-
vala i část pravidelných frekventantů těchto seminářů, kteří, když jsem je k tomuto podniknutí po pečlivém
uvážení přizval, neváhali, i když mohli tušit, že v krizové situaci by účast na něm mohla vést i k vyloučení
z oficiálního studia. Uvědomovali si totiž, vedeni svou touhou po vzdělání a talentem, jak velkou cenu má zde
se jim otevírající možnost svobodného poznávání a myšlení (jak to ostatně dokládají i porevoluční úspěšné
aktivity většiny z nich).

Stručný výčet událostí tvořících moji vnitřní mapu vzpomínek na filozofickou fakultu mohu sklenout (i když
ne uzavřít) zážitkem z 21. listopadu 1989. Jako představitel stávkujících divadelníků a zakládající člen Občanského
fóra jsem měl v ten den dopoledne příležitost promluvit ke stávkujícím studentům na dvoře hlavního (tehdy jedi-
ného) sídla fakulty. Improvizované pódium bylo instalováno k zadní stěně budovy vstupu z ulice Arna Nováka tak,
aby jednoduchá zesilovací technika mohla být napájena elektřinou vyvedenou z přízemního okna. V emocionálně
vypjaté atmosféře naplno se rozbíhající sametové revoluce jsem zde tehdy zažil doslova uchvacující pocit dějá vu.
V jednom okamžiku se mi vybavilo, že na tomtéž místě stávalo pódium při našich stávkových mítincích na jaře
roku 1969. Silně emotivně jsem si uvědomil, že odhodláním nabití mladí lidé, ke kterým jsem z onoho improvizova-
ného pódia mluvil, se vedeni jakousi tajemnou prostorovou pamětí postavili na místo, které jsme my před dvaceti
lety byli donuceni vyklidit. Asi v tom však nebyla žádná metafyzika a stávku organizující studenti byli stejně jako
my před dvaceti lety vedeni stejnými praktickými důvody. Ať tomu však bylo jakkoliv, tento pocit se nesmazatelně
vepsal do mé osobní mytologie, a umět se v pravém okamžiku postavit na místo, odkud se vede boj za svobodu, tvoří
významnou součást mého chápání tradice Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Má-li být univerzita jako taková výspou na stráži svobody a demokracie, filozofické fakulty (stejně jako
umělecké akademie) by měly být v tomto smyslu předsunutými hlídkami. Znamená to, že by se nejen měly doká-
zat v nekritičtějších okamžicích totálního ohrožení obojího postavit, i za cenu krajního rizika, na pozici, odkud
se boj za svobodu vede, jako to dokázali studenti brněnské filozofické fakulty z roku 1989 i my z roku 1969. Ale
také to znamená, že i v obdobích, kdy zdánlivě ohroženy nejsou, by svobodu i demokracii pěstovat a rozvíjet – již
v méně dramatických procesech – měly o to víc a také by ji měly s hlubokým přesvědčením ochraňovat v každo-
denním životě.

Chtěl-li bych se – ovšem pouze s ostychem – pokoušet přemýšlet o budoucnosti filozofické fakulty, pak ji
především vidím jako prostředí sdílené nezávislým společenstvím učitelů a studentů a rozvíjející svobodné

myšlení. Jeho středobodem – i když se tomu praktické tíhnutí současné společnosti brání – by měl být především obor čisté filozofie, který by měl být pěstován s největší péčí a zároveň otevřeností k novým podnětům v tradici Masarykově a Patočkově. Filozofické myšlení by se však nemělo uzavírat, a již vůbec ne zavíjet samo do sebe, mělo by penetrovat do všech dalších oborů, z nichž by se naopak mělo nepřetržitě napájet a oživovat, neboť každý z těchto oborů po své linii a ve své oblasti svými nezávislými postupy poznává svět a naši existenci v něm.

Zapřel bych pak sám sebe a smysl i výsledek svého někdejšího studia na filozofické fakultě, pokud bych ji i do budoucna neviděl především jako tvůrčí dílnu. Nemyslím tím, že by měly být preferovány uměnovědné obory, a již vůbec ne, že by zde praktické umělecké pokusy k sobě měly poutat větší pozornost studentů než uměnovědné úvahy teoretické. Chtěl bych tím vyjádřit svou představu o filozofickém a teoretickém myšlení, které je tvořivé a nenechává se spoutávat žádným diktátem, jímž může být stejně tak ortodoxní výklad a aplikace teorie zavedené jako konjunkturální vyznávání nové módní teorie a terminologie, jež nakonec vede k nové ortodoxii. Uměnovědné obory by vedle potřebného historického bádání měly ve vztahu k současnosti především zodpovídat otázky ontologické a etické: Co je dnes uměním a jaký je jeho význam? Co a proč ještě je v současnosti uměním?

V období skomírání či přinejmenším oslabování jazykové kultury pak velký význam přikládám pro futuro oborům lingvistickým. Od jazyka elektronických medií a médií vůbec by se neměly distancovat ani by se mu neměly přizpůsobovat, měly by jej zkoumat, a především by před jeho degenerujícím vlivem měly bránit vysokou úroveň českého překladatelského umění.

Všechno toto otevřené a svobodné myšlení, bádání a poznávání by se však mělo řídit vědomím základních morálních hodnot a svědomím. Ani v našem rozkolísaném světě – či právě v něm – by jeho úběžník neměl nikdy ztrácet etický rozměr. A Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, jak jsem se pokoušel doložit stručnou reflexí událostí – případově volených jen z omezeného časového období – jej v sobě vždy měla, i když někdy jen ve skrytých, ponorných proudech.